

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ДЕФІНІЦІЇ «РЕСТРУКТУРИЗАЦІЯ» ПІДПРИЄМСТВА

В статті обґрунтована економічна сутність та природа поняття «реструктуризація» підприємства і визначені ключові підходи до змістовного наповнення даної дефініції. Запропоновано авторське визначення поняття «реструктуризація» підприємства та розроблена систематизація видів реструктуризації залежно від їх фінансового стану.

Ключові слова: реструктуризація підприємства, оздоровлення підприємства, фінансова криза.

LARIONOVA K. L.
Khmelnyskiy National University

CONCEPTUAL BASES OF DEFINITION «RESTRUCTURING» OF THE COMPANY

The economic substance and nature of the concept of "restructuring" of the enterprise is justified in this article, and also the key approaches to the content of this definition are identified. The approaches of different authors to determination of nature of restructuring enterprises were investigated and general signs in selected interpretations of this concept on the main content characteristics were proposed: by sanation orientation, by the ability to adapt, by detailed measures for financial orientation, by the restructuring of the company. The definition of restructuring of the company was proposed by the author and systematization of types of restructuring depending on their financial condition was designed.

Keywords: restructuring of enterprise, making healthy of enterprise, is financial crisis.

Постановка проблеми. Сучасні трансформаційні процеси, які відбуваються на ринку, змушують керівництво підприємств приймати кардинальні рішення задля виживання серед конкурентів, покращення показників економічного росту діяльності та підвищення інвестиційної привабливості. Ефективна робота будь-якого підприємства неможлива без проведення трансформаційних змін. Саме процес реструктуризації підприємств орієнтований на забезпечення трансформації (переходу) підприємства до нової, більш ефективної системи діяльності з метою досягнення його довгострокового розвитку. Реструктуризація є комплексною системою кардинальних перетворень бізнесу, необхідних для його переходу на якісно новий рівень розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження особливостей економічної сутності та характеристики поняття «реструктуризація» підприємства було предметом дослідження значної кількості як зарубіжних, так і вітчизняних вчених-економістів, серед яких Андрієвська Є., Архипчук С., Бабій І., Бень Т., Василенко В., Волошанюк В., Гончаров В., Зуєва Л., Коваленко Д., Копилюк О., Терещенко О., Тутунджян А.К., Отенко І., Штангрет А.

Творчим доробком зазначених і багатьох інших науковців здійснено великий внесок в обґрунтування концептуальних основ процесу реструктуризації підприємств, однак поряд з цим низка актуальних завдань, серед яких формування системного підходу до обґрунтування економічної природи, змісту та видів реструктуризації підприємств, потребують наукового їх дослідження та раціонального вирішення.

Метою статті є обґрунтування економічної сутності та природи поняття «реструктуризація» підприємства, а також систематизація видів реструктуризації в залежності від їх фінансового стану.

Виклад основного матеріалу дослідження

Дослідження основ будь-якого явища, зокрема і економічного, логічно повинно розпочинатися з аналізу його сутності. Поняття «реструктуризація» підприємства в науковій літературі трактується неоднозначно, адже серед науковців існують розбіжності у формуванні його сутнісних характеристик, цілей, класифікації та засобів. Крім того, у зв'язку із постійними змінами умов функціонування підприємств та удосконаленням законодавства виникає необхідність всебічного дослідження різних підходів до трактування цього поняття шляхом здійснення відповідного системно-логічного аналізу.

Дослідивши підходи різних авторів до визначення сутності «реструктуризація», можна визначити загальні ознаки у обраних трактуваннях даного поняття за основною змістовою характеристикою (табл. 1).

Отже, наявну різноманітність поглядів вчених-економістів щодо трактування сутності поняття «реструктуризація» підприємства можна звести щонайменше до вище зазначених п'яти основних позицій змістового наповнення даного поняття, ключовими характеристиками якого є: адаптація, зміна структури, оздоровлення (в т.ч. фінансове) суб'єкта господарювання, проведення комплексу заходів організаційного, технічного, фінансового, правового характеру.

Підсумовуючи проведений аналіз сутності поняття реструктуризації, можна зробити висновок про те, що реструктуризація є:

- за змістом: процесом структурних перетворень на підприємстві шляхом здійснення заходів організаційно-економічного, техніко-технологічного, фінансового та правового характеру;

Узагальнення підходів до визначення поняття «реструктуризація» підприємства*

Ознака	Джерела (автор)	Визначення реструктуризації
1. За санашіною спрямованістю	<i>Коротка характеристика:</i> Визначення характеризують процес фінансового оздоровлення (санашії) та оздоровлення усіх життєвих циклів підприємства	
	Терещенко О. О. [1]	здійснення організаційно-господарських, фінансово-економічних, правових, технічних заходів, спрямованих на реорганізацію підприємства, зокрема шляхом його поділу з переходом боргових зобов'язань до юридичної особи, що не підлягає санашії, якщо це передбачено планом санашії, на зміну форми власності, управління, організаційно-правової форми, що сприятиме фінансовому оздоровленню підприємства, збільшенню обсягів випуску конкурентоспроможної продукції, підвищенню ефективності виробництва та задоволенню вимог кредиторів
	Амоша О. [2]	провадиться шляхом здійснення організаційно-економічних, правових, технічних заходів, спрямованих на зміну структури управління, підтримку форм власності, здатних забезпечити фінансове оздоровлення підприємств і організацій, збільшення випуску конкурентоспроможної продукції, підвищення ефективності виробництва
	Штангрета А., Копилюк О. [3]	як інструмент превентивного антикризового управління, який спрямований на систематичну адаптацію підприємства до змін зовнішнього та внутрішнього середовища з метою недопущення виникнення кризових ситуацій
	Коваленко Д. [4]	складний процес, спрямований насамперед на виведення підприємства із кризової ситуації і повинна охоплювати всі сфери функціонування підприємства – від його виробничо-комерційної діяльності до організаційної культури даного підприємства
Поддєрьогін А. [5]	це здійснення організаційно-економічних, правових, виробничо-технічних заходів, спрямованих на зміну структури підприємства, його управління, форм власності, організаційно-правових форм, які здатні привести підприємство до фінансового оздоровлення.	
2. За здатністю до адаптації	<i>Коротка характеристика:</i> Визначення характеризують реструктуризацію як процес або спосіб адаптації підприємства відповідно до зміни умов зовнішнього середовища та стратегії розвитку суб'єкта господарювання	
	Тутунджян А.К. [6]	процес адаптації внутрішніх структур організації, незалежно від її масштабності і організаційно-правової форми, до постійно змінних під впливом всіляких чинників умов існування і розвитку зовнішнього середовища
	7.Кальніченко Л.Ф. [7]	спосіб адаптації до ринкових умов господарювання, забезпечення ефективності, фінансової стійкості і конкурентоспроможності їх діяльності .
	Бень Т., Довбня С. [8]	спосіб адаптації діяльності підприємства до ринкових умов, які безперервно змінюються, шляхом проведення комплексу заходів організаційно-економічного, техніко-технологічного, кадрового та фінансового характеру, що забезпечать зростання ефективності виробництва, підвищення конкурентоспроможності та зміцнення фінансової стійкості
	Отенко І., Москаленко Н. [9]	засіб адаптації підприємства до зовнішнього середовища за рахунок змін в організаційній структурі та функціональних сферах діяльності підприємства
3. За деталізацією заходів реструктуризації	<i>Коротка характеристика:</i> Визначення характеризують сукупність заходів, які спрямовані на фінансове оздоровлення підприємства, збільшення обсягів випуску конкурентоспроможної продукції, підвищення ефективності виробництва	
	«Положення про реструктуризацію підприємств», затверджене Наказом Фонду державного майна України від 12.04.2002 р. № 667 [10, ст.28]	здійснення комплексу організаційно-господарських, фінансово-економічних, правових, технічних заходів, спрямованих на підвищення інвестиційної привабливості об'єкта ефективності виробництва
	Терещенко О. О., Волошанюк Н. В. [11]	комплекс фінансово-економічних, організаційних і правових заходів, спрямованих на оновлення структури підприємства й управління, фінансів і виробництва, організаційно-правової форми діяльності, що дають змогу вдосконалити фінансово-економічні відносини підприємства для забезпечення ефективного використання його потенціалу та збільшення його ринкової вартості
	Бабій І. В. [12]	це процес структурних перетворень на підприємстві шляхом здійснення заходів організаційно-господарського, фінансово-економічного, правового, технічного характеру, що обумовлений змінами факторів зовнішнього та внутрішнього середовищ функціонування підприємства і спрямований на покращення показників його діяльності та, як наслідок, зростання ринкової вартості
	Лігоненко Л. [13]	послідовне втілення в життя низки організаційно-економічних, правових, технічних, технологічних, інформаційних заходів, спрямованих на ліквідацію суперечностей між потребами ринку, змінами у зовнішньому оточенні та внутрішнім середовищем підприємства, діючою на підприємстві системою форм та методів управління
	Андрієвська Є.В. [14]	проведення комплексу заходів організаційного, технічного, фінансового характеру, що дозволяють підприємству відновити свою конкурентоспроможність
4. За фінансового направлення	<i>Коротка характеристика:</i> Визначення характеризують насамперед зміцнення фінансової стабільності підприємства	
	Ситнік Л.С. [15]	процес забезпечення найбільш ефективного управління активами, зобов'язаннями і власним капіталом через проведення змін в операційній, фінансовій і інвестиційній сферах діяльності з метою створення додаткової вартості бізнесу для власників підприємства
	Євсєєв А. [16]	зміни у структурі капіталу або власності, що не є частиною повсякденного ділового циклу підприємства
5. За зміною структури підприємства	<i>Коротка характеристика:</i> Визначення характеризують перш за все зміну структури підприємства.	
	Зуєва Л., Архипчук Е. [17]	це структурна перебудова з метою забезпечення ефективного розподілу і використання всіх ресурсів підприємства (матеріальних, фінансових, трудових, землі, технології), яка полягає у створенні комплексу бізнес-одиниць на основі розподілу, об'єднання, ліквідації (передання) діючих і організацій нових структурних підрозділів, приєднання до підприємства інших підприємств або підрозділів, і придбання визначальної частки у статутному капіталі або акцій сторонніх організацій
	Гончаров В. [18]	це зміна технологічної, виробничої, загальногосподарської та організаційної структур, а також балансу з метою збереження (розширення) ринків збуту, доходів та капіталу
	Василенко В. [19]	зміна структури чого-небудь за визначеними параметрами (терміну, призначення, величини, пільг, виплат і т.д.) у зв'язку з умовами, що змінились, і з метою позитивного вирішення проблем

* - згруповано та узагальнено автором

- за перспективною спрямованістю: засобом покращення показників діяльності підприємства, що призводить до зростання його ринкової вартості;

- за обумовлюючими чинниками: способом адаптації діяльності підприємства до змін зовнішнього та внутрішнього середовищ функціонування;

- за станом підприємства: процесом фінансового оздоровлення (санації) – для підприємств які знаходяться у фінансовій кризі; процесом системної оптимізації діяльності фінансово-стійкого підприємства шляхом реалізації відповідного комплексу інноваційно спрямованих заходів щодо перебудови організаційної та управлінської сфер підприємства, який дає змогу забезпечити стійкість, зростання конкурентоспроможності, прибутковості, ринкової вартості та реалізацію потенціалу економічного розвитку підприємства у довгостроковому періоді.

Необхідно зазначити, що метою проведення реструктуризації є створення таких господарюючих суб'єктів, які здатні виготовляти конкурентоспроможну продукцію, бути технічно забезпеченими і фінансово-дієздатними, незалежно від того це неплатоспроможне підприємство чи воно має стійкий фінансовий стан. Однак сам процес проведення реструктуризації для таких підприємств буде відрізнятися.

Як правило, реструктуризацію підприємства здійснюють за таких умов: по-перше, коли підприємство знаходиться в стані глибокої кризи; по-друге, коли існуючий стан підприємства є задовільним, але прогнози на найближчий час свідчать про певні проблеми та загрозу життєдіяльності; по-третє, реструктуризація може застосовуватися до благополучних підприємств, які швидко розвиваються, метою такої реструктуризації є нарощування відриву від конкурентів і створення унікальних конкурентних переваг.

Тому поняття реструктуризації підприємства які дають різні автори відрізняються, оскільки насамперед залежать від фінансового стану підприємства на момент виникнення необхідності впровадження змін та умов оточуючого середовища (табл. 2).

Таблиця 2

Види реструктуризації, залежно від фінансового стану підприємства

Вид реструктуризації	Фінансовий стан підприємства	Мета	Основні напрямками реструктуризаційних дій
Стратегічна	Фінансово стійке підприємство	Підвищення ефективності функціонування підприємства, нарощування конкурентних переваг	1. впровадження інновацій; 2. створення стратегічних альянсів; - купівля-продаж бізнесу.
Адаптивна (передкризова)	Використовується за відсутності кризових явищ як таких, але виникненні негативних тенденцій, що викликають необхідність впровадження термінових дій	Недопущення кризової ситуації, своєчасна адаптація підприємства до змін зовнішнього середовища	- просторова диверсифікація – розвиток нових внутрішніх та зовнішніх ринків; - продуктова диверсифікація – розвиток нових продуктів, як споріднених, так і відмінних.
Санаційна (антикризова)	Застосовується, коли підприємство знаходиться у кризовому стані	Вихід з кризової ситуації, недопущення банкрутства підприємства	- скорочення ресурсів (вилучення частини ресурсів при незмінній ринковій активності); - скорочення ринків (вихід із нерентабельних ринків); - скорочення пропозиції (відмова від нерентабельної продукції, сфер діяльності, організаційних одиниць); - реструктуризація заборгованості перед кредиторами; - одержання санаційних кредитів та ін.

Таким чином, можна дати наступні визначення основним видам реструктуризації: стратегічна реструктуризація – цілеспрямований комплекс змін в системі функціонування підприємства, адекватних завчасно спрогнозованим змінам середовища, що забезпечує можливість нарощування конкурентних переваг; адаптивна реструктуризація – цілеспрямований комплекс змін, які забезпечують процес адаптації до умов зовнішнього середовища та недопущення кризових явищ на підприємстві; антикризова реструктуризація – цілеспрямований комплекс змін, здатних вивести підприємство з кризового стану на якісно новий рівень розвитку.

Виходячи з ситуації, що склалася у вітчизняній і зарубіжних економіках, найбільший інтерес представляє інструментарій реструктуризації для підприємств, що знаходяться в кризовій ситуації. Головною метою реструктуризації є виведення підприємства з кризи і в першу чергу стабілізація його фінансового стану. При цьому необхідно досягти таких цілей, як підвищення ефективності виробництва, зміна стратегії управління активами, впровадження бізнес-процедур, вирішення питань з дебіторською і

кредиторською заборгованостями, використання можливостей подальшого фінансування за рахунок санаційних позик або інвестицій.

З огляду на це до першої групи (табл. 1) нами було віднесено дефініції «реструктуризації» за санаційною спрямованістю. Всі ці визначення реструктуризації відносяться саме до антикризового виду реструктуризації.

Серед визначень першого підходу найбільш вузьким, на нашу думку є визначення Штангрета А., Копилюка О. [3], Коваленко Д. [4], які зазначають, що основною метою реструктуризації є вихід підприємства з фінансової кризи. Але слід зауважити, що у процесі антикризової реструктуризації прагнуть досягти певного нового якісного стану підприємства, для того, щоб не лише запобігти ліквідації і витягти підприємство з фінансової кризи, але і створити умови для подальшого розвитку. Тому визначення мети фінансової санації як лише запобігання банкрутству може спричинити неправильне розуміння всього процесу реструктуризації.

Дещо ширших поглядів дотримується професор Терещенко О. О. [1], який підкреслює, що ефективне проведення реструктуризації «сприятиме фінансовому оздоровленню підприємства, збільшенню обсягів випуску конкурентоспроможної продукції, підвищенню ефективності виробництва та задоволенню вимог кредиторів». Але в даному визначенні реструктуризаційні заходи «спрямовані на реорганізацію підприємства, зокрема шляхом його поділу з переходом боргових зобов'язань до юридичної особи, що не підлягає санації», таким чином автор звужує поняття реструктуризації, оскільки реорганізація (корпоративна реструктуризація) це лише один із видів реструктуризаційних заходів.

У визначеннях другої групи ключовим словом є адаптація підприємства «до ринкових умов господарювання», «до зовнішнього середовища» за рахунок змін в організаційній структурі та функціональних сферах діяльності підприємства. Адаптивність є важливою домінантою якісної характеристики реструктуризації підприємства, оскільки реалізація даного процесу, передбачає, як оперативне відповідне врахування різноманітних змін бізнес середовища у процесі функціонування підприємства, так і забезпечення гнучкої та адекватної реакції суб'єкта господарювання на дані зміни для збереження та підвищення його економічної стійкості.

Визначення третьої групи носять більш точний характер, адже зазначають деталізований перелік заходів, що здійснюються під час процедури реструктуризації та враховують орієнтацію результатів проведення реструктуризації не тільки на поточний момент, але й на стабільне функціонування підприємства в перспективі. Як було визначено раніше, автори Терещенко О. О., Волошанюк Н. В. [11], Бабай І. В. [12], Лігоненко Л. [13], Андрієвська Є.В. [14] та інші визначають сукупність заходів з оздоровлення підприємства-боржника (фінансово-економічні, виробничо-технічні, організаційно-правові, соціальні і управлінські), які направлені на відновлення платоспроможності, прибутковості та конкурентоспроможності підприємства у довгостроковому періоді. Ці визначення є дуже близькими та схожими за змістом та відрізняються лише порядком розташування заходів та мети реструктуризації. Так само як і попередні автори Андрієвська Є.В. [14] описує комплекс заходів, однак зазначає, що вони «дозволяють підприємству відновити свою конкурентоспроможність». На нашу думку, дане визначення має право на існування, проте останній аспект звужує його мету, тобто підприємство прагне відновити тільки свою конкурентоспроможність.

Четвертий підхід об'єднує визначення науковців, увага яких зосереджується на управлінні активами, зобов'язаннями і власним капіталом, тобто розкриває її сутність з фінансової точки зору. Таке трактування на нашу думку значно звужує зміст реструктуризації, адже вона включає не лише фінансові заходи, а і організаційні, технічні, виробничі, соціальні та інші.

Саме слово «реструктуризація» – це своєрідний ярлик на процесі змін в компанії, який повинен чітко відображати суть майбутніх змін чи тих змін, які вже відбуваються для персоналу компанії, її партнерів, інколи і для клієнтів. Реструктуризація – це зміна структури будь-чого. Так, у дослівному перекладі з англійської мови реструктуризація означає «зміну, перебудову структури». У цьому розумінні слушним є зауваження авторів п'ятої групи Зуєва Л., Архипчука Е. [17], Гончарова В. [18], Василенко В. [19] стосовно того, що головною характеристикою реструктуризаційних заходів на підприємстві є його структурна перебудова.

Особливість реструктуризації, на відмінну від поточних змін, які відбуваються на підприємстві, виявляється у тому, що реструктуризація не може бути складовою повсякденного господарського циклу підприємства, тому вона повинна здійснюватися лише за умов наявності конкретної необхідності їх проведення на підприємстві, викликаній об'єктивними обставинами.

Висновки. Отже, реструктуризація є необхідним процесом адаптації діяльності підприємства до змін зовнішнього середовища. Цей процес цілеспрямований і еволюційний, він забезпечує життєдіяльність і розвиток підприємства у сучасних умовах. Важливим моментом такого процесу є вибір конкретних інструментів та виваженого шляху впровадження змін, за допомогою яких можна досягти бажаних результатів. Також, на наш погляд, процес реструктуризації підприємств слід ідентифікувати, як принципово важливу і невід'ємну сучасну технологію менеджменту для забезпечення ефективної господарської діяльності, стійкого зростання прибутковості, збільшення обсягів випуску

конкурентоспроможної продукції, підвищення ефективності виробництва, вартості та економічного розвитку підприємств у довгостроковій перспективі. Обґрунтування методичних основ для забезпечення ефективної реалізації реструктуризаційних перетворень на підприємствах з стійким та і нестійким фінансовим станом, є актуальним науковим завданням, яке характеризується значною прикладною цінністю його подальшого дослідження.

Література

1. Терещенко О.О. Фінансова санація та банкрутство підприємств : навч. посібн. / О.О. Терещенко – К. : КНЕУ, 2000. – 412 с.
2. Аптекарь С. С. Влияние бюджетирования на организационную структуру предприятия и его инвестиционную привлекательность / С. С. Аптекарь, А. А. Жамойда // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект : сб. науч. трудов. – Донецк : ДонНУ, 2003. – С. 347–352.
3. Штангрет А.М. Антикризове управління підприємством : навч. посіб. / А. М. Штангрет, О. І. Копилук. – К. : Знання, 2007. – 335 с.
4. Коваленко Д.І. Методичні особливості управління процесом реструктуризації промислових підприємств / Д.І. Коваленко // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 4(58). – С. 151–157.
5. Фінанси підприємств : підручник / [А.М. Поддєрьогін, М.Д., Білик, Л.Д. Буряк та ін.] ; кер. кол. авт. і наук. ред. А.М. Поддєрьогін. – 6-е вид., перероб. та допов. – К. : КНЕУ, 2006. – 552 с.
6. Тутунджян А.К. Реструктуризация предприятия в условиях перехода к рыночной экономике: проблемы теории и практики / А.К. Тутунджян – М. : ЗАО «Издательство «Экономика», 2000. – 240 с.
7. Кальніченко Л.Ф. Особливості реструктуризації промислових об'єктів в умовах переходу до ринку / Л.Ф. Кальніченко // Регіональна економіка . – 2000. – № 10. – С. 27–33.
8. Бень Т. Проблеми і передумови ефективної реструктуризації підприємства / Т. Бень, С. Довбня // Економіка України. – 2000. – № 8. – С. 36–41.
9. Отенко И.П. Организационно-экономический механизм реструктуризации предприятия. Научное издание / И.П. Отенко, Н.А. Москаленко. – Харьков : Изд. ХНЭУ, 2005. – 216 с.
10. Положення про порядок реструктуризації підприємств : затверджено Наказом Фонду державного майна України № 667 від 12.04.2002 р. // Офіційний вісник України. – 2002. – № 19. – С. 37, ст. 967.
11. Терещенко О. О. Фінансові домінанти реструктуризації підприємств / О. О. Терещенко, Н. В. Волошанюк // Фінанси України. – 2009. – № 4. – С. 82–90.
12. Бабій І. В. Антикризове управління підприємством: механізми реструктуризації та стабілізації : монографія / І.В. Бабій ; за наук. ред. В.М. Нижника. – Хмельницький : ХНУ, 2013. – 232 с.
13. Лігоненко Л.О. Антикризове управління підприємством : підручник. / Л.О. Лігоненко. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2005. – 824 с.
14. Андрієвська Є. В. Поняття та сутність процесу реструктуризації промислових підприємств / Є. В. Андрієвська // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2010. – № 39. – С. 24–33.
15. Сытник Л.С. Организационно-экономический механизм антикризисного управления / Л.С. Сытник ; за науч. ред. Н.Г. Чумаченко. – Донецк, 2000. – 504 с.
16. Евсеев А. Стратегия реструктуризации предприятий в условиях кризиса / А. Евсеев // Проблемы теории и практики управления. – 1999. – № 3. – С. 109–113.
17. Зуева Л.С. Экономический механизм реструктуризации предприятий / Л.С. Зуева, С.І. Архипчук // Економіка. Фінанси. Право. – 2004. – № 9. – С. 3–8.
18. Гончаров В. Реструктуризация как инструмент антикризисного управления предприятием / В. Гончаров // Бизнес Информ. – 2000. – № 1. – С. 78–82.
19. Василенко В.О. Антикризове управління : навч. посібник / В.О. Василенко. – Київ : ЦУЛ, 2003. – 504 с.

Надійшла 15.09.2016; рецензент: д. е. н. Хрущ Н. А.